

УДК 005.336:005.591.6:334.716

Іванієнко В.В.*кандидат економічних наук,
професор кафедри економічного аналізу
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця***Котов А.М.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічного аналізу
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця***Іванієнко К.В.***аспірант кафедри міжнародної економіки
та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ АЛЬТЕРНАТИВ ЙОГО РОЗВИТКУ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE ESTIMATION OF INNOVATIVE POTENTIAL OF INDUSTRIAL COMPANIES IN THE FORMATION OF STRATEGIC ALTERNATIVES TO ITS DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ

Розкрито сутність інноваційного потенціалу як окремої категорії процесу управління підприємствами. Визначено місце інноваційного потенціалу промислового підприємства в системі формування його функціональних стратегій. Оцінка інноваційного потенціалу розглядається як моніторинг складників інноваційного потенціалу підприємства за системою відносних показників (індикаторів) з метою порівняння його рівня в певний момент з уявленнями про цей рівень для вирішення стратегічних завдань його розвитку. Визначено основні умови, принципи та елементи оцінювання інноваційного потенціалу підприємства.

Ключові слова: інноваційний потенціал, стратегія, управління, оцінювання, моніторинг.

АННОТАЦИЯ

Раскрыта сущность инновационного потенциала как отдельной категории процесса управления предприятиями. Определено место инновационного потенциала промышленного предприятия в системе формирования его функциональных стратегий. Оценка инновационного потенциала рассматривается как мониторинг составляющих инновационного потенциала предприятия согласно системе относительных показателей (индикаторов) для сопоставления его уровня в определенный момент с представлениями об этом уровне для решения стратегических задач его развития. Определены основные условия, принципы и элементы оценки инновационного потенциала предприятия.

Ключевые слова: инновационный потенциал, стратегия, управление, оценка, мониторинг.

ANNOTATION

The essence of innovation potential as a separate category of business management process was described. Place of the innovation potential of an industrial enterprise in the system of formation of its functional strategies was defined. Estimation of the innovation potential of an enterprise is considered as the monitoring of its components according to the system of relative indicators, which is conducted in order to assess the match between the actual level at some point with the existing ideas about this level and is aimed at the solving of strategic tasks of the company's development. The basic conditions, principles and elements of the estimation of the company's innovation potential were formulated.

Keywords: innovation potential, strategy, management, evaluation, monitoring.

Постановка проблеми. Ефективність інноваційного процесу залежить від стану інноваційного потенціалу підприємства, основу якого складають фінансові, науково-технічні, кадрові, інтелектуальні, виробничі, технологічні, організаційні, управлінські та інші ресурси. Також від рівня інноваційного потенціалу підприємства залежить вибір тієї чи іншої стратегії інноваційного розвитку, а його оцінка є необхідним етапом процесу розробки стратегії діяльності підприємства, у тому числі стратегії розвитку експортного потенціалу підприємств як найбільш актуальної стратегії в умовах відкритого ринку та європейського вибору розвитку України в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами оцінювання інноваційного потенціалу підприємств займалися такі вітчизняні та закордонні економісти, як С. Ілляшенко, С. Князь, Л. Піддубна, В. Пономаренко, Р. Фатхутдінов, Л. Федулова, О. Ястремська та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження та порівняльний аналіз методологічних підходів до оцінювання інноваційного потенціалу дає змогу стверджувати, що загальноприйнята методика його визначення відсутня. Рекомендовані вченими методики оцінювання інноваційного потенціалу потребують їх адаптації до вимог ефективного використання в системі управління підприємствами та формування стратегічних альтернатив розвитку.

Метою статті є розробка теоретико-методологічних аспектів оцінювання інноваційного потенціалу промислового підприємства в системі формування стратегічних альтернатив його розвитку.

Викладання основного матеріалу дослідження. Інноваційний потенціал підприємства є комплексною та складною економічною категорією, яка формується, розвивається та накопичується під впливом багатьох факторів та чинників, що вимагає від підприємства сформулювати таку політику взаємодії із зовнішнім середовищем, яка дасть змогу ефективно функціонувати в умовах, що постійно змінюються. Ураховуючи динамічність, складність та мінливість зовнішнього середовища, забезпечити зазначені вище процеси можливо лише під час дослідження всіх компонентів інноваційного потенціалу підприємства у взаємозв'язку та динаміці.

Під інновацією розуміють кінцевий результат діяльності у вигляді нового або вдосконаленого продукту (послуги, роботи), впровадженого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, що використовується у практичній (виробничій) діяльності, або в новому підході до надання послуг. Реалізація інновацій, тобто інноваційна діяльність, спрямована на доведення науково-технічних ідей, винаходів, розробок до практичного використання та впровадження, на комерціалізацію нововведень.

Найчастіше інноваційний потенціал ототожнюють із сукупністю різних видів ресурсів, необхідних для інноваційної діяльності підприємства. Інноваційний потенціал може бути визначений як комплекс усіх можливостей та ресурсів підприємства, які можуть бути залучені для розробки та втілення нововведень у господарській діяльності, тобто в процесі здійснення інноваційної діяльності.

При цьому інноваційний потенціал розглядається як складна «динамічна система з одночасним врахуванням та поєднанням впливу факторів та чинників середовища, внутрішніх та зовнішніх можливостей і здатностей, ефективності їх використання, принципів своєчасності та стратегічної направленості підприємства» [1].

Досліджуючи зміст поняття інноваційного потенціалу, С. Кравченко та І. Кладченко в його структурі виділяють три складові частини:

- ресурсну (технічні, інформаційні, інвестиційні, людські ресурси);
- результативну (потенційні можливості виведення економічної системи на новий рівень функціонування);
- внутрішню (здатність системи залучати ресурси для ініціювання, створення та розповсюдження різних новацій) [2, с. 89].

Ми погоджуємося із думкою Ю. Великого та Є. Юріна [3, с. 11], які вважають взаємозв'язок і взаємозалежність усіх цих аспектів інноваційного потенціалу найголовнішими засадами формування, функціонування та розвитку економіки.

Для оцінювання інноваційного потенціалу господарського суб'єкта в економічній теорії

та господарській практиці ми не знайшли єдиного критерію оцінювання. Методики різняться як за методологічним обґрунтуванням системи дослідження, так і за методом оцінювання інноваційного потенціалу. Як правило, інноваційний потенціал оцінюють на основі використання одного з трьох підходів, а саме:

1) оцінювання інноваційного потенціалу в групі інноваційних ресурсів;

2) обчислення ефективності вкладення коштів у реалізацію інноваційних проектів;

3) оцінювання реалізації інноваційного потенціалу з огляду на задоволення ринкового попиту на конкретний вид інноваційної продукції, тобто базується на концепції маркетингу [4, с. 208].

Водночас одні вчені та фахівці віддають перевагу бальним, переважно експертним методам оцінювання факторів, інші використовують для цієї мети статистичні, кількісні дані. Однак, враховуючи, що низка факторів, що характеризують інноваційний потенціал підприємства, не піддається кількісному вимірюванню, в деяких методиках використовується змішаний метод [5].

У розглянутих методиках, як правило, перевага віддається бальним, експертними оцінками кожного з чинників. Прикладом використання експертних оцінок може бути методика, запропонована в роботах Ю. Великого та Є. Юріна [3], Ю. Левченко [4], І. Багрової та Т. Тищенко [6], С. Князя [7].

Однак зазначимо, що зазначені методики мають низку недоліків, зокрема:

– експертні оцінки є значною мірою суб'єктивними і, як правило, згладжують реальний діапазон характеристик: експерти інстинктивно уникають крайніх оцінок, схиляються до середніх значень заданої шкали;

– у багатьох методиках як окремі дані розглядаються показники, які не можна визначити з достатньою мірою вірогідності та обґрунтованості;

– зведення окремих показників до інтегрального, як правило, проводиться методами «суми балів» або «суми рангових місць», які часто поєднуються з визначенням вагових коефіцієнтів значущості окремих показників або групи показників. У цьому випадку суб'єктивні бальні оцінки окремих показників ускладнюються не менш суб'єктивною оцінкою їх значущості;

– не у всіх методиках є нормативна модель, на якій базується експертна оцінка, відсутні критеріальні значення для розроблених коефіцієнтів;

– існує методична розбіжність щодо одиниць вимірювання різних показників;

– відсутня можливість порівняння аналітичних показників на різних підприємствах;

– подальше застосування цих методик внутрішніми користувачами є складним, оскільки реалізація зазначених підходів до оцінювання інноваційного потенціалу підприємства вимагає залучення кваліфікованих фахівців, які мають

необхідні навички в роботі з подібними методиками. Тобто ці методики не можуть відтворюватися.

Унаслідок цього застосування вищеописаних методик, з одного боку, вимагає досить дорогих експертних процедур, а з іншого – не дає можливості переконатися в правильності отриманих результатів і математично оцінити їх вірогідність [5].

На нашу думку, застосування відносних показників (коефіцієнтів) для оцінювання рівня інноваційного потенціалу та перспектив його розвитку, розрахунок яких легко виконати за допомогою доступного як для внутрішніх, так і для зовнішніх аналітиків сфери параметрів, є більш раціональним, ніж використання методу експертного оцінювання, тому що отриманий результат буде більш об'єктивним і не залежить від суб'єктивної думки й рівня компетентності експерта.

Рівень інноваційного потенціалу має бути в постійній динаміці: як позитивної, так і негативної. Для реалізації ефективного управління інноваційною діяльністю, виявлення перспектив розвитку підприємства необхідна організація системи внутрішнього контролю (для оцінювання реального рівня інноваційного потенціалу підприємства на заданий момент) і порівняльного аналізу (для оцінювання його динаміки), що забезпечує формування, зберігання та систематизацію інформації про значення відносних показників фінансово-господарської діяльності підприємства. При цьому оцінка інноваційного потенціалу являє собою моніторинг складників інноваційного потенціалу підприємства з метою порівняння його дійсного рівня в певний момент з наявним уявленням про цей рівень для вирішення стратегічних завдань його розвитку.

Для оцінки і моніторингу інноваційного потенціалу промислового підприємства пропонується з деякою періодичністю визначати позиції підприємства в межах оцінок інноваційного потенціалу, для чого необхідно проаналізувати підприємство за низкою показників.

Метою оцінювання інноваційного потенціалу промислового підприємства є можливість визначення поточного рівня його розвитку, виявлення джерел формування відхилень у рівні розвитку, необхідності управлінського втручання, вибору напрямів інноваційного розвитку та формування інноваційної стратегії підприємства в системі формування стратегічних альтернатив його розвитку в цілому, спрямованої на підвищення стійкості й гнучкості відносно змін зовнішнього середовища.

Оцінювання рівня інноваційного потенціалу промислового підприємства за таким підходом дасть змогу:

- адекватно оцінити можливість і готовність підприємства до інноваційних перетворень;
- проаналізувати і спрогнозувати тенденції розвитку підприємства, виявити його сильні й слабкі сторони;

- підготувати рекомендації з управління інноваційним потенціалом і формування інноваційної стратегії підприємства;

- створити й розвивати інформаційні потоки для прийняття ефективних управлінських рішень [5; 8].

Базовими елементами комплексної системи оцінювання та моніторингу інноваційного потенціалу промислового підприємства є:

- інформаційна база у вигляді сукупності даних про основні показники фінансово-господарської діяльності підприємства;

- сукупність основних індикаторів і показників фінансово-господарської діяльності підприємства;

- система обробки, зберігання та забезпечення доступу до інформації про фінансово-господарську діяльність підприємства [9].

У системах управління безперервно збільшуються масиви інформації про зовнішнє середовище функціонування та внутрішній стан підприємства, що ускладнює сприйняття та обробку цієї інформації, а отже, ускладнює процес ефективного прийняття рішень у сфері управління інноваційним потенціалом промислового підприємства. Об'єктивність оцінювання величини інноваційного потенціалу підприємства може бути забезпечена лише у разі правильного вибору системи показників, які дадуть змогу в комплексі визначити інноваційний потенціал за різними ознаками. Перелік таких показників повинен гарантувати необхідну й достатню інформацію про стан інноваційного потенціалу підприємства та його елементів. Визначає завдання виділення і структурування основних, найбільш важливих факторів формування та розвитку інноваційного потенціалу промислового підприємства.

Проведення оцінювання інноваційного потенціалу передбачає, по-перше, існування науково обґрунтованої і вивіреної системи показників, по-друге, наявність статистичної бази даних для розрахунку показників.

Система показників повинна відповідати змісту інноваційного потенціалу промислового підприємств. Отже, в ній необхідно виділити такі групи показників, кожна з яких найбільш повно характеризує б компоненти інноваційного потенціалу.

Найбільш ефективним способом збору інформації є систематичний облік та аналіз усіх сфер діяльності підприємства (виробництво, фінанси, НДДКР, кадри тощо). Джерелом кількісних показників є внутрішня документація підприємства.

Ефективність проведення оцінювання інноваційного потенціалу промислового підприємства залежить від дотримання таких принципів:

- економічна значущість і доцільність використання обраних показників;

- простота розрахунку на основі аналізу фінансової та статистичної звітності підприємства;

– забезпечення можливостей для порівняння аналітичних показників на різних підприємствах;

– мінімізація витрат на збір та обробку даних відповідно до визначеної сукупності показників;

– показники, які використовуються для аналізу, повинні бути максимально інформативними, не суперечити один одному й давати цілісне уявлення про стан інноваційного потенціалу підприємства;

– фінансові коефіцієнти повинні розраховуватися лише відповідно до даних публічної фінансової звітності підприємства;

– для всіх показників повинні бути вказані числові нормативи мінімального задовільного рівня або діапазону змін, бажані вектори спрямування на збільшення (max) або зменшення (min).

Оцінку інноваційного потенціалу підприємства доцільно проводити у вигляді розрахунку і порівняння отриманих значень коефіцієнтів із встановленими базисними (еталонними) рівнями. Базовими рівнями для оцінювання інноваційного потенціалу підприємств можуть бути результати рейтингових або експертних оцінок бажаних рівнів показників інноваційного потенціалу підприємств, показники за минулий період, середньогалузеві значення або відповідні показники в підприємств-конкурентів аналогічної сфери діяльності.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що на сьогодні існує велика кількість методик оцінювання інноваційного потенціалу. Усі вони розглядають різні фактори, які впливають на інноваційний потенціал підприємства. Кількість чинників, їх склад, способи оцінювання (кількісні, якісні), методи вимірювання (експертні, статистичні) суттєво розрізняються і зображають позицію автора певної методики та специфіку її застосування.

Викладені теоретичні та методологічні аспекти оцінювання рівня розвитку інноваційного потенціалу підприємства базуються на використанні інформаційно-забезпечених економічних індикаторів, що можуть бути визначені за даними річної звітності підприємства. Вони спрямовані на дослідження та оцінювання інноваційних ресурсів підприємства разом з інтелектуальними, кадровими, фінансово-економічними, виробничо-технологічними, організаційно-управлінськими ресурсами.

Оцінивши рівень наявного інноваційного потенціалу, визначивши приховані резерви, виявивши сильні та слабкі сторони в інноваційній діяльності підприємства, доцільно привести у відповідність внутрішні та зовнішні іннова-

ційні можливості, оптимізувати інноваційну ресурсну базу відповідно до інноваційно-стратегічних акцентів (альтернатив) підприємства тощо. Інноваційний потенціал має стати постійним об'єктом управління на підприємстві, що передбачає цілеспрямований вплив на нього з метою підвищення рівня розвитку експортного потенціалу суб'єкта господарювання. Подальшим розвитком проблеми може стати розробка системи показників (індикаторів) формування та розвитку інноваційного потенціалу підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Радзівіло І. Механізм формування інноваційного потенціалу промислового підприємства: структуризація та ідентифікація елементів / І. Радзівіло // Електронне наукове фахове видання. Серія «Ефективна економіка». – 2013. – № 7. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1295>.
2. Кравченко С. Исследование сущности инновационного потенциала / С. Кравченко, И. Кладченко // Научные труды ДонНТУ. – 2003. – Вып. 68. – С. 88–96.
3. Великий Ю. Інноваційний потенціал у системі розвитку машинобудівних підприємств / Ю. Великий, Є. Юрін // Схід : аналітично-інформаційний журнал. – 2014. – № 1(127). – С. 11–17.
4. Левченко Ю. Комплексна оцінка рівня інноваційного потенціалу підприємства / Ю. Левченко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 4. – С. 208–215.
5. Лаптева Е. Проблемы оценки инновационного потенциала промышленных предприятий / Е. Лаптева // Управление экономическими системами. – 2014. – № 8(68). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uecs.ru/uecs68-682014/item/3027-2014-08-26-13-14-10>.
6. Багрова І. Оцінка властивостей інноваційного потенціалу промислового підприємства / І. Багрова, Т. Тищенко // Науковий вісник Національного гірничого університету. – 2012. – № 3. – С. 139–144.
7. Інноваційний менеджмент: статико-динамічна візуалізація : [навч. посібник] / [С. Князь, Н. Георгіаді, Л. Топоровська, Д. Зінкевич]; за ред. О. Кузьмін. – Львів : Львів. політехніка, 2011. – 212 с.
8. Артерчук В. Управление инновационным потенциалом предприятия / В. Артерчук, М. Гузняева // Управление экономическими системами : электронный научный журнал. – 2012. – № 46. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uecs.ru/uecs46-462012/item/1584-2012-10-02-11-39-13>.
9. Романова И. Бухгалтерская отчетность как информационная база оценки инновационного потенциала предприятия / И. Романова, Е. Гудожникова, Т. Завьялова // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 6. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://science-education.ru/120-15412>.